

**Sfery życia duchowego
dzieci, młodzieży i dorosłych –
studium z pogranicza polsko-czeskiego**

T. 4

**O nauczycielach, ich spostrzeganiu
świata społecznego i aktywności**

**Tadeusz Lewowicki
Alina Szczurek-Boruta
Anna Szafrńska**

wydawnictwo
adam marszałek

RECENZENT

prof. zw. dr hab. Zenon Jasiński

REDAKTOR PROWADZĄCY

Paweł Jaroniak

REDAKTOR TECHNICZNY

Ryszard Kurasz

KOREKTA

Ilona Radomska

PROJEKT OKŁADKI

Krzysztof Galus

Grafika na okładce: New7ducks – Freepik.com

PROJEKT LOGO

Tadeusz Lewowicki

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek

Wszystkie prawa zastrzeżone. Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Żadna jej część nie może być reprodukowana jakimkolwiek sposobem – mechanicznie, elektronicznie, drogą fotokopii itp. – bez pisemnego zezwolenia wydawcy. Jeśli cytujesz fragmenty tej książki, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło

Toruń 2017

ISBN 978-83-8019-801-2

Publikacja przygotowana przez:

Zakład Pedagogiki Społecznej i Edukacji Międzykulturowej,

Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań

Instytutu Nauk o Edukacji

Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie

Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

oraz Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzynarodowej

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:

tel./fax 56 648 50 70, e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek, ul. Lubicka 44, 87–100 Toruń

tel. 56 664 22 35, 56 660 81 60, e-mail: info@marszalek.com.pl, www.marszalek.com.pl

Drukarnia nr 2, ul. Warszawska 54, 87–148 Łysomice, tel. 56 678 34 78

Spis treści

Tadeusz Lewowicki

Wstęp 7

Alina Szczurek-Boruta

1. Nauczyciele pracujący w szkołach zlokalizowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i nauczyciele pracujący w szkołach z polskim językiem nauczania zlokalizowanych na terenie Republiki Czeskiej – charakterystyka środowiska i badanych grup 10

Alina Szczurek-Boruta

2. Doświadczenie, postrzeganie i rozumienie rzeczywistości społecznej i zawodowej oraz praktyki działania nauczycieli z Pogranicza 19

Wprowadzenie 19

2.1. Teoretyczne podstawy badań własnych 20

2.2. Elementy składowe doświadczenia świata przez nauczyciela oraz sposoby jego działania 27

2.2.1. Statyczna struktura działań nauczyciela 28

2.2.1.1. Wartości w myśleniu i działaniu nauczyciela 28

2.2.1.2. Kultura w myśleniu i działaniu nauczyciela 32

2.2.1.3. Inni ludzie 37

2.2.1.4. Ja realne i Ja idealne nauczyciela 46

2.2.2. Dynamiczna struktura działań nauczyciela 52

2.2.2.1. Podstawowe obszary kompetencji nauczycielskich 52

2.2.2.2. Poczucie tożsamości nauczycieli 60

2.2.2.3. Uświadamianie własnej racjonalności 64

Refleksje końcowe 74

Anna Szafrńska

3. Aktywność w sferze osobistej, społecznej i zawodowej nauczycieli	77
3.1. (Roz)poznawanie i identyfikacja siebie a deklaracje na temat sukcesu osobistego i zawodowego	80
3.2. Środowisko i społeczność lokalna a aktywność badanych nauczycieli	92
3.3. Szkoła jako przestrzeń rozwoju i zmiany	103
Konkluzje	117

Anna Szafrńska

4. Inny – daleki czy bliski? Współpraca z Czechami i obraz sąsiadów z perspektywy polskich nauczycieli	120
4.1. Sposób spostrzegania Czechów i Republiki Czeskiej przez nauczycieli	121
4.2. Deklarowana wiedza o sąsiadach	128
4.3. Uczestnictwo w projektach transgranicznych i ocena przez nauczycieli działań służących nawiązywaniu bliższych kontaktów na pograniczu polsko-czeskim	135
Konkluzje	156

Tadeusz Lewowicki

5. Szkic do portretu zbiorowego nauczycieli z pogranicza polsko-czeskiego (próba kilku uogólnień)	159
--	-----

Tadeusz Lewowicki

A sketch of the group portrait of teachers from the Polish-Czech borderland (an attempt to make generalizations)	170
---	-----

Bibliografia	181
---------------------------	-----

Wykaz publikacji w serii „Edukacja Międzykulturowa”	199
--	-----

Nota o autorach	209
------------------------------	-----

Contents**Tadeusz Lewowicki**

Foreword	7
-----------------------	---

Alina Szczurek-Boruta

1. Teachers working in schools in Poland and teachers working in schools with Polish as the teaching language in the Czech Republic – the characteristics of the environment and examined groups	10
---	----

Alina Szczurek-Boruta

2. Experiencing, perceiving and understanding the social and professional reality of teachers from the borderland and their practical activities	19
Introduction	19
2.1. Theoretical foundations of authorial studies	20
2.2. Components of experiencing the world by teachers and the ways of their acting	27
2.2.1. The static structure of the teacher's activities	28
2.2.1.1. Values in the teacher's thinking and acting	28
2.2.1.2. Culture in the teacher's thinking and acting	32
2.2.1.3. Other people	37
2.2.1.4. The teacher's real and ideal Self	46
2.2.2. The dynamic structure of the teacher's activities	52
2.2.2.1. Basic fields of teachers' competences	52
2.2.2.2. Teachers' feeling of identity	60
2.2.2.3. Becoming aware of one's own rationality	64
Final reflections	74

Anna Szafrńska

3. Teachers' activeness in the personal, social and professional sphere	77
3.1. Self-(re)cognition and self-identification versus declarations concerning personal and professional success	80
3.2. The environment and local community versus teachers' activity	92
3.3. School as the space of development and change	103
Conclusions	117

Anna Szafrńska

4. The different – a close or distant one? The collaboration with Czechs and the image of neighbours from the teachers' perspective	120
4.1. The way of viewing Czechs and the Czech Republic by teachers	121
4.2. Declared knowledge concerning the neighbours	128
4.3. Teachers' participation in transfrontier projects and their evaluation of the activities aimed at establishing closer contacts in the Polish-Czech borderland	135
Conclusions	156

Tadeusz Lewowicki

5. A sketch of the group portrait of teachers from the Polish-Czech borderland (an attempt to make generalizations)	159
--	-----

Tadeusz Lewowicki

A sketch of the group portrait of teachers from the Polish-Czech borderland (an attempt to make generalizations)	170
---	-----

Bibliography	181
---------------------------	-----

List of works published in the series "Intercultural Education"	199
--	-----

Biographical notes	209
---------------------------------	-----

Wstęp

Przekazywany do rąk Czytelników tom jest kolejną publikacją zwartą, która ukazuje się w obejmującej już ponad 70 prac serii *Edukacja Międzykulturowa*¹. W ramach serii mieści się niewielki – kilkutomowy – cykl opatrzony ogólnym tytułem *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży*. Pojmowanie kategorii pojęciowej życia duchowego i uzasadnienie jej użycia na gruncie współczesnej pedagogiki zostało przedstawione w książce *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*², a przede wszystkim w rozprawach zamieszczonych w pierwszej części – autorstwa K. Olbrycht i J. Nikitorowicza³. Czytelników zainteresowanych teoretycznymi ujęciami sfery duchowości i życia duchowego wypada zachęcić do zapoznania się z tymi tekstami (próba przedstawienia ich treści w niniejszym wstępie musiałaby prowadzić do uproszczeń, a w konsekwencji do zniekształceń). Ujęcia tam prezentowane potraktowane są jako ogólne kategorie pojęciowe obejmujące obszary badań, których wyniki znajdują się w zbiorach prac składających się na wspomniany kilkutomowy cykl – w ramach serii. Wyniki badań, o których mowa, dotyczą właśnie różnych wymiarów duchowości czy życia duchowego (m.in. aksjologicznego/wartości, poznawczego, emocjonalno-uczuciowego, religijnego)⁴.

¹ Lista publikacji z tej serii zamieszczona jest na końcu książki.

² T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans (red.): *Aksjologiczne konteksty edukacji międzykulturowej*. Cieszyn – Toruń 2015, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Wydawnictwo Adam Marszałek.

³ Por. K. Olbrycht: *Wspieranie rozwoju duchowości. Perspektywa edukacji międzykulturowej*; J. Nikitorowicz: *Sztuka duchowości na przykładzie Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Cerkiewnej w Białymstoku (Festiwalu Śpiewającej Duszy)* – rozprawy zamieszczone w książce przytoczonej w przypisie 2.

⁴ T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Minczanowska, G. Piechaczek-Ogierman: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 1: *Przemiany wartości i aspiracji życiowych*. Cieszyn – Toruń 2016, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ, Wydawnictwo Adam Marszałek; T. Lewowicki, B. Grabowska, U. Klajmon-Lech, A. Różańska: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 2: *Religia i tolerancja religijna*. Cieszyn – Toruń 2016,

Dotychczasowe publikacje pod wspólnym tytułem *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży* zawierają – zgodnie z tym tytułem – wiele informacji o tym, jak młodzi ludzie – uczniowie ze szkół po polskiej i po czeskiej stronie granicznej Olzy – spostrzegają świat, jakie cenią wartości i jakie mają plany i aspiracje, jaki jest ich stosunek do religii i do ludzi, a także o innych sprawach znajdujących wyraz w podstawowych formach współczesnej duchowości – zatem w formie egzystencjalnej, psychicznej, społecznej i kulturowej⁵. Szczególnym walorem zgromadzonych danych jest możliwość dokonywania porównań i odczytywania zmian następujących z biegiem lat, a takie szanse stworzył panelowy charakter badań.

Ten tom różni się od poprzednich. Przedstawiane wyniki badań dotyczą wybranych spraw życia duchowego nie dzieci czy młodzieży, ale dorosłych – a dokładniej nauczycieli. Zaledwie sygnalizowane są próby określenia zmian zachodzących w czasie. Dominują opisy stanów, swoiste diagnozy, prezentacje wyników i interpretacje zebranych informacji. Dużo miejsca poświęcono nakreśleniu teoretycznego tła poczynań badawczych. Podobnie jak we wcześniejszych pracach są możliwe i wykorzystywane porównania, w których zwraca się uwagę na zróżnicowanie badanych grup i warunków ich życia oraz pracy. W rezultacie powstała dość wielostronna, chociaż zwięzła, charakterystyka kilku wymiarów życia duchowego nauczycieli. Pracę tę traktować trzeba jako częściowe uzupełnienie wcześniejszych tomów i próbę bliższego poznania tych grup ludzi dorosłych, które odgrywają ważną rolę w kształtowaniu życia duchowego dzieci i młodzieży. Jest to zatem również zaproszenie czy zachęta do podejmowania szerszych badań pedeutologicznych – w tym badań skojarzonych z badaniami młodych ludzi.

Wydanie tej książki – jak i wielu innych z serii *Edukacja Międzykulturowa* – stało się możliwe dzięki stałej życzliwości i pomocy władz akademickich Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ. Dużym wysiłkiem było przeprowadzenie badań i opracowanie wyników. Ważna była przychylność środowisk nauczycielskich, w których podjęto badania. Sojusznikiem w na-

Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ, Wydawnictwo Adam Marszałek; T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans, J. Suchodolska: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 3: *Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych* [w druku].

⁵ H. Mielicka: *Religijny wymiar duchowości*. W: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska (red.): *Religijność i duchowość – dawne i nowe formy*. Kraków 2010, Oficyna Wydawnicza NOMOS, s. 45–55.

szych poczynaniach jest od lat Wydawnictwo Adama Marszałka. Wszystkim Osobom, które przyczyniły się do powstania i opublikowania książki, pragniemy wyrazić podziękowanie.

Tadeusz Lewowicki